

Folkhälsomyndigheten

Nationella myndigheters verksamhet inom ANDTS 2022

Denna titel kan laddas ner från: www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/. En del av våra titlar går även att beställa som ett tryckt exemplar, se våra [kundtjänst och köpvillkor](#).

Citera gärna Folkhälsomyndighetens texter, men glöm inte att uppge källan. Bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten. Det innebär att du måste ha upphovspersonens tillstånd att använda dem.

© Folkhälsomyndigheten, 2023

Artikelnummer: 23040

Om publikationen

Folkhälsomyndigheten har i uppdrag av regeringen att stödja genomförandet av politiken inom alkohol, narkotika, dopning, tobaks- och nikotinprodukter och spel om pengar (ANDTS) (i enlighet med regeringsbeslut I:4 från den 8 april 2021 samt regeringsbeslut I:11 från den 1 juli 2021 (S2021/03343 (delvis))).

I uppdraget ingår att vi ska ansvara för en samlad verksamhetsrapportering. Det innebär att vi årligen 2022–2026 ska lämna en bedömning till regeringen av de verksamheter som berörda myndigheter har genomfört inom ANDTS-området under föregående år.

Den här rapporten ska ge en bild av det arbete som myndigheterna har bedrivit under 2022 och kunna fungera som underlag för arbetet inom myndighetsgruppen för ANDTS-området. Den kan användas för att identifiera möjliga samverkansområden och frågor som behöver prioriteras. Publikationen är en del av den samlade återredovisningen av Folkhälsomyndighetens uppdrag.

Ansvarig enhetschef har varit Anna Månsdotter vid Enheten för spelprevention och samordning ANDTS. Ansvarig avdelningschef har varit Josefin P Jonsson vid Avdelningen för livsvillkor och levnadsvanor.

Folkhälsomyndigheten

Karin Tegmark Wisell
Generaldirektör

Innehåll

Nationella myndigheters verksamhet inom ANDTS 2022	1
Om publikationen.....	3
Innehåll	4
Sammanfattning	6
Bakgrund	7
Syfte	8
Metod.....	9
Urval	9
Datainsamling	10
Länsstyrelserna	10
Databearbetning	11
Resultat	12
Verksamhet	12
Bidragit till önskad utveckling inom ANDTS-området	13
Jämlikhet och jämställdhet.....	16
Barn och unga.....	18
Alltid ett barn- och ungdomsperspektiv	18
Byggt upp kunskap om barn och unga.....	19
Verksamhet som direkt rör barn och unga	20
Arbete som kan påverka barn och unga	21
Samverkan	22
Nationell samordning	22
Identifierade behov av prioriteringar inom ANDTS-området	22
Länsstyrelsernas verksamhet.....	22
Diskussion	24
Verksamhet inom alla insatsområden	24
Perspektiven kan stärkas ytterligare	25
Utbredd samverkan	25
Avslutande kommentar	27

Referenser.....28

Sammanfattning

Folkhälsomyndigheten konstaterar i denna rapportering av nationella myndigheters verksamhet under 2022 att 22 myndigheter har bedrivit ett omfattande arbete inom området alkohol, narkotika, dopning, tobaks- och nikotinprodukter samt spel om pengar (ANDTS). Arbetet har i stort skett inom de områden som lyfts som prioriterade i den nationella ANDTS-strategin och myndigheterna har samverkat både sinsemellan och med andra aktörer. Myndigheternas egen bedömning visar också att det arbete som de har bedrivit under 2022 helt eller delvis kommer att bidra till önskad utveckling inom ANDTS-området inom den egna sektorn. Vi ser dock att arbetet kan förstärkas ytterligare för att bidra till att minska ojämlikhet i hälsa och för att skydda barn och unga. För den som vill ha en mer ingående bild av verksamheten finns myndigheternas beskrivningar att läsa i en kompletterande bilaga.

Folkhälsomyndigheten genomför årligen denna samlade verksamhetsrapportering som ingår i uppdraget att stödja genomförandet av politiken inom ANDTS (i enlighet med regeringsbeslut I:4 från den 8 april 2021 samt regeringsbeslut I:11 från den 1 juli 2021 (S2021/03343 (delvis))). Myndigheterna som ingår är de som har bedömts särskilt viktiga på nationell nivå eftersom de bedriver verksamhet med bäring på ANDTS-området. De har genom en enkät fått redogöra för sin ANDTS-verksamhet under 2022 och bedöma hur den har genomförts i förhållande till jämlikhet och jämställdhet, skydd av barn och unga, samverkan med andra aktörer samt ANDTS-politikens mål. Svaren på enkäten och resultat från Länsrapportens undersökning för 2022 utgör underlaget till den här rapporten.

Bakgrund

Användning av alkohol, narkotika, dopningsmedel, tobaks- och nikotinprodukter och spel om pengar (ANDTS) är en betydande folkhälsofråga som leder till ohälsa, skador och död. ANDTS-arbete är därför en viktig del i arbetet för att nå det folkhälsopolitiska målet om att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. Många aktörer arbetar på olika samhällsnivåer för att förebygga och behandla ohälsa och skador orsakat av ANDTS.

Folkhälsomyndigheten har i uppdrag av regeringen att stödja genomförandet av politiken inom ANDTS (i enlighet med regeringsbeslut I:4 från den 8 april 2021 samt regeringsbeslut I:11 från den 1 juli 2021 (S2021/03343 (delvis)). I uppdraget ingår att vi ska ansvara för en samlad verksamhetsrapportering, vilket innebär att vi årligen 2022–2026 ska lämna en bedömning av de verksamheter som berörda myndigheter har genomfört inom ANDTS-området under föregående år.

Verksamhetsrapporteringen ingår, tillsammans med en rapport om utvecklingen inom ANDTS, i Folkhälsomyndighetens årliga åiterrapportering av uppdraget. Den lämnas till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 1 maj 2023. Den verksamhet som har genomförts under strategiperioden ska också redovisas i en samlad uppföljning 2025.

De politiska målsättningarna för arbetet med ANDTS i Sverige anges i en strategi för perioden 2022–2025 (Skr. 2021/22:213). Där i anges även en organisation för hur arbetet ska genomföras, samordnas och följas upp. I strategin finns sju långsiktiga mål som visar inriktningen för ANDTS-arbetet, och för varje mål anges vilka områden som ska prioriteras i arbetet och vad som bör uppnås under strategiperioden. Dessa 31 prioriterade insatsområden omfattar insatser på nationell, regional och lokal nivå.

För varje prioriterat insatsområde i ANDTS-strategin anges centrala aktörer som med sin verksamhet och sina uppdrag kan bidra till att uppnå strategins mål. Här ingår 23 nationella myndigheter. Det är Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen som har samordnande roller i att stödja och genomföra ANDTS-politiken, samt ett tjugotal andra myndigheter som har bedömts särskilt viktiga på nationell nivå då de bedriver verksamhet med bäring på ANDTS-området.

Folkhälsomyndigheten har även tidigare haft i uppgift att redovisa nationella myndigheters verksamhet inom ANDT-området. Under perioden för ANDT-strategin 2016–2020 rapporterades den verksamhet som bedrivits inom strategins insatsområden 2016, 2017 och 2018. 2022 rapporterades en bedömning av verksamheter som genomförts inom ANDTS-området under 2021.

Syfte

Det övergripande syftet med rapporten är att ge en bild av det arbete (verksamheter) som berörda nationella myndigheter har bedrivit inom ANDTS-området under 2022. Rapporten ska redovisa vilket arbete som myndigheterna har bedrivit, men också söka svara på om det har gjorts i enlighet med ANDTS-politikens prioriteringar.

Verksamhetsrapporteringen kan också fungera som underlag för arbetet inom myndighetsgruppen för ANDTS-området för att identifiera möjliga samverkansområden och frågor som behöver prioriteras.

Metod

Urval

I regeringsuppdraget att stödja genomförandet av ANDTS-politiken anges 23 myndigheter som är av särskild betydelse för genomförande och uppföljning av ANDTS-politiken. Samma myndigheter ingår i myndighetsgruppen för ANDTS-området som Folkhälsomyndigheten samordnar. De i uppdraget utpekade myndigheterna är:

- Arbetsmiljöverket
- Brottsförebyggande rådet (Brå)
- Ekobrottsmyndigheten
- Folkhälsomyndigheten
- Inspektionen för vård och omsorg (Ivo)
- Jämställdhetsmyndigheten
- Konsumentverket
- Kriminalvården
- Kustbevakningen
- Läkemedelsverket
- Länsstyrelserna
- Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF)
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF)
- Polismyndigheten
- Rättsmedicinalverket
- Skatteverket
- Socialstyrelsen
- Spelinspektionen
- Statens institutionsstyrelse (SiS)
- Statens skolverk (Skolverket)
- Trafikverket
- Transportstyrelsen
- Tullverket

Av dessa bjöds samtliga utom länsstyrelserna in att redogöra för och svara på frågor om sina verksamheter inom de prioriterade insatsområdena under 2022. Länsstyrelserna rapporterade istället in sin verksamhet till Folkhälsomyndigheten genom den årliga Länsrapportens undersökning. Samtliga tillfrågade myndigheter deltog utom Arbetsmiljöverket som avböjde deltagande.

Datainsamling

Datainsamlingen gjordes genom en enkät som besvarades under perioden december 2022 till februari 2023 av representanter för de nationella myndigheterna. Dessa fick redogöra för myndighetens arbete inom de prioriterade insatsområden i ANDTS-strategin där myndigheten omnämns som en central aktör. Två myndigheter omnämns inte vid några specifika områden. De fick redogöra för sitt ANDTS-arbete och själva ange under vilket mål och insatsområde det sorterar.

Vidare fick representanterna bedöma myndighetens ANDTS-arbete som helhet genom att svara på frågan ”Bedömer du att myndighetens arbete under 2022 kommer att bidra till önskad utveckling inom ANDTS-området inom er sektor?”. Svartalternativen var ”ja”, ”delvis”, ”nej” och ”vet inte” och det fanns möjlighet att kommentera i fritext.

Myndigheterna fick också svara på frågor om de i ANDTS-verksamheten haft jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv, barn- och ungdomsperspektiv samt samverkat med andra aktörer, eftersom det betonas i strategin som viktigt i verksamheten. Frågorna hade samma svarsalternativ som ovan och möjlighet att ge exempel i fritext.

Slutligen ingick också i enkäten två frågor tänkta att fungera dels som underlag, dels för att följa upp arbetet i myndighetsgruppen för ANDTS-området. En om ifall deltagandet i gruppen lett till samverkan, samarbeten eller kontakter som myndigheten inte hade tidigare och en om identifierade behov av prioriteringar inom området.

Enkäten finns som bilaga 1.

Länsstyrelserna

Länsstyrelserna har genom förordning (2012:606) om samordning inom alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaks- och spelområdet i uppgift att samordna och stödja ANDTS-arbetet i länen. Länsstyrelserna ska därmed stödja genomförandet av den nationella ANDTS-politiken i länen, utvecklingen av ett långsiktigt förebyggande regionalt och lokalt arbete, lokal och regional samordning samt utbildning och kompetensutveckling i länen. Länsstyrelserna anges också som centrala aktörer inom flera insatsområden i ANDTS-strategin under målen 1–3 och 6.

Länsstyrelserna deltar årligen i Länsrapportens undersökning som Folkhälsomyndigheten ansvarar för. Det är en totalundersökning riktad till samtliga 21 länsstyrelser och 290 kommuner. Undersökningen handlar om arbetet med tillsyn enligt alkohollagen och lagen om tobak och liknande produkter, samt om det hälsofrämjande och förebyggande ANDTS-arbetet. Efter en överenskommelse 2017 sker länsstyrelsernas verksamhetsrapportering inte med samma enkät som övriga, utan underlag hämtas från Länsrapportens undersökning. Den följer inte ANDTS-strategins struktur och resultaten presenteras därför separat från övriga myndigheter i en sammanfattande form.

Länsstyrelserna har även i uppdrag att utveckla och kvalitetssäkra arbetet med en strukturerad och likvärdig tillsyn av alkohol, tobak och andra nikotinprodukter 2021–2025 (S2021/ 03344 (delvis)). De har redovisat arbetet till Folkhälsomyndigheten. Se Redovisning av länsstyrelsernas regeringsuppdrag om förstärkt alkohol- och tobakstillsyn (1).

Databearbetning

Vi har sammanställt samtliga inrapporterande myndigheters svar. Vi gjorde en avstämning mot ANDTS-strategin om myndigheterna har rapporterat verksamhet inom de angivna prioriterade insatsområdena. Redogörelser för de inrapporterade verksamheterna återfinns i bilaga 2.

Bedömningarna av om verksamheterna har bidragit till önskad utveckling inom ANDTS-området är sammanfattade och vi har återgett myndigheternas skriftliga kommentarer. Svaren på om myndigheterna har arbetat med perspektiven jämlikhet, jämställdhet och skydd av barn och unga, samt om de samverkat med andra aktörer har sammanställts och exemplen har analyserats med enkel textanalys.

Resultat

Verksamhet

Alla utpekade nationella myndigheter som har svarat på enkäten har rapporterat att de har arbetat med ANDTS under 2022. Myndigheternas samlade rapportering visar att de har bedrivit verksamhet inom samtliga 31 prioriterade insatsområden där de står omnämnda som centrala aktörer. Varje enskild myndighet har dock inte rapporterat verksamhet inom samtliga av sina prioriterade insatsområden.

Brå, Ivo, Jämställdhetsmyndigheten, Konsumentverket, Kustbevakningen, MFoF, MUCF, Rättsmedicinalverket, SiS, Skolverket, Spelinspektionen, Trafikverket och Transportstyrelsen har rapporterat verksamhet inom samtliga prioriterade insatsområden där myndigheten står utpekad som central aktör.

Ekobrottsmyndigheten och Skatteverket står inte omnämnda som centrala aktörer inom något specifikt prioriterat insatsområde, men båda har rapporterat ANDTS-verksamhet som de har bedrivit under 2022.

Folkhälsomyndigheten står omnämnd som central aktör inom 28 prioriterade insatsområden och har rapporterat verksamhet inom 27 av dessa. Myndigheten har inte rapporterat att de har bedrivit någon verksamhet inom området

Förutsättningarna för tandvården att arbeta med prevention av alkohol, narkotika och tobaks- och nikotinprodukter bör öka, mål 4.

Kriminalvården står omnämnd som central aktör inom 7 prioriterade insatsområden och har rapporterat verksamhet inom 4 av dessa. Myndigheten har inte rapporterat att de har bedrivit någon verksamhet inom områdena *Vården och stödet vid narkotikaberoende bör utvecklas* och *Insatserna för att nå personer i en socialt och hälsomässigt utsatt situation till följd av skadligt bruk eller beroende bör intensifieras*, båda mål 5, samt insatsområdet *Antalet döda och skadade i trafiken på grund av alkohol och andra droger bör minska*, mål 6.

Läkemedelsverket står omnämnd som central aktör inom 7 prioriterade insatsområden och har rapporterat verksamhet inom 6 av dessa. Myndigheten har inte rapporterat att de har bedrivit någon verksamhet inom området *Insatserna för att nå personer i en socialt och hälsomässigt utsatt situation till följd av skadligt bruk eller beroende bör intensifieras*, mål 5, och har kommenterat detta med att de ser sin roll i insatsområdet som oklar.

Polismyndigheten står omnämnd som central aktör inom 14 prioriterade insatsområden och har rapporterat verksamhet inom 13 av dessa. Myndigheten har inte rapporterat att de har bedrivit någon verksamhet inom området *Naloxon bör tillgängliggöras i ökad utsträckning*, mål 6, och har kommenterat detta med att Polismyndigheten inte administrerar läkemedel.

Socialstyrelsen står omnämnd som central aktör inom 24 insatsområden och har rapporterat verksamhet inom 21 av dessa. Myndigheten har inte rapporterat att de har bedrivit någon verksamhet inom områdena *Nästa steg bör tas i det*

förebyggande arbetet mot dopning, mål 3, Arbetet med att förebygga och åtgärda ANDTS-relaterad ohälsa i arbetslivet bör fortsätta, mål 4, samt Kunskapen om sambandet mellan alkohol och cancer bör öka, mål 6. Myndigheten har lämnat en övergripande kommentar att verksamheten i många fall bidrar till flera mål och/eller insatsområden, men att man har valt att redovisa den bara en gång.

Tullverket står omnämnd som central aktör inom 9 insatsområden och har rapporterat verksamhet inom 8 av dessa. Myndigheten har inte rapporterat att de har bedrivit någon verksamhet inom området *Det nationella varningssystemet för att motverka narkotikarelaterade dödsfall bör fortsatt utvecklas*, mål 6.

Bidragit till önskad utveckling inom ANDTS-området

Tolv av myndigheterna har bedömt att det arbete som de har bedrivit under 2022 kommer att bidra till önskad utveckling inom ANDTS-området inom den egna sektorn. Ingen myndighet har svarat nej på frågan men åtta svarade delvis och en vet inte.

Kommentarer till ja-svar

En del av de myndigheter som har svarat ja på frågan har kommenterat sitt svar. Dessa citeras nedan:

”Ekobrottsmyndighetens utredning och lagföring av bland annat tobaksprodukter samt övriga ANDT-produkter leder till minskad tillgång av illegala eller okontrollerade varor på marknaden. Detta har preventiv effekt. Genom att ta fram vägledning i ekonomisk granskning bidrar Ekobrottsmyndigheten till en mer effektiv och likvärdig tillsyn inom landet.”

”Folkhälsomyndigheten har under 2022 bidragit till ANDTS-politikens önskade utveckling, även om myndigheten ser att det behövs fortsatt arbete för att kunna stödja de insatser som behövs på alla nivåer och inom olika samhällssektorer. Bidraget har bland annat handlat om samverkan med nationella myndigheter och ideella organisationer, vilket har bidragit till synergier mellan insatser kopplat till vård och omsorg, brottsbekämpning och förebyggande arbete inom ANDTS-området. Ett annat bidrag har varit vårt kunskapsstöd om gemensamma risk- och skyddsfaktorer för ANDTS-användning och problem bland barn och unga, samt analyser av hur användning av ANDTS samvarierar sinsemellan, med psykisk och fysisk hälsa, samt med ekonomisk och social utsatthet. Myndigheten har också bidragit genom utvecklad uppföljning inom de olika ANDTS-områdena och genom ett påbörjat utvecklingsarbete för att göra den samlade rapporteringen inom ANDTS-området mer användbar för olika målgrupper. I detta ingår förvaltning och utveckling av vårt ANDTS-uppföljningssystem, Indikatorlabbet, som under året har uppdaterats med 149 publicerade indikatorer inom ANDTS-området. Vidare lämnade myndigheten förslag för ett kunskapsbaserat ANDTS-förebyggande arbete på lokal och regional nivå som handlade om att testa en samordnad nationell förvaltning av ANDTS-metoder under en pilotperiod på tre år, att bilda ett prioriteringsforum för en systematisk och samverkad bild av kunskapsbehov inom

ANDTS-området, att utforska kunskapsbaseringen för ANDTS-arbete utifrån erfarenheter från forskning, profession och civilsamhälle, och att stärka samverkan mellan ANDTS-samordning och nationell kunskapsstyrning utifrån stödstrukturen för folkhälsoarbetet.”

”**Konsumentverket** anser att myndighetens arbete inom ANDTS-området för 2022 har bidragit till det mål som kopplar an till insatsområdena under fråga 1 vilka även till stor del omfattas av det tillsynsarbete som Konsumentverket bedriver inom ANDTS-området.”

”Det arbete **Kustbevakningen** gör sker inom de ramar som ansvariga myndigheter tänker är en effektiv bekämpning. Kustbevakningen är en liten resurs i sammanhanget vilket gör att det blir svårt att svara på bidraget eller inte. Vi genomför åtgärder som är tänkta att bidra till önskad utveckling och har inga andra indikationer på att det inte skulle bidra, varför svaret blir ja.”

”**Rättsmedicinalverket** arbetar aktivt med att förbättra analysmetoder, statistik, dödsorsaksintyg, bistå med underlag till regeringsuppdraget för psykisk hälsa och suicidprevention samt medverkar i arbetet med det nationella varningssystemet för att motverka narkotikarelaterade dödsfall.”

”**Skatteverket** har under året genomfört skatterevisioner hos personer som bedriver omfattande försäljning av droger på nätet. Utredningar har lett till att brottsanmälningar har översänts till åklagarmyndighet avseende personer som säljer droger på internet. Vi har utvecklat samarbete med Ekobrottsmyndigheten. Skatteverket ansvarar för beskattningsåtgärderna och EBM [Ekobrottsmyndigheten] ansvarar för åtal för inblandade ansvariga personer i ett och samma ärende. Skatteverket beskattar en person när beskattningsperioden har gått till ända. Polis och EBM tittar ofta på när en transaktion sker och gör bedömning om brott har skett vid denna tidpunkt. Skatteverket gör bedömning utifrån en beskattningsperiod och när deklARATIONSSKYLDIGHETEN har inträtt. Därmed råder ingen konkurrens.

Samverkansarbetet där skatterevisioner och brottsutredningar pågår samtidigt fungerar mycket bra och slutresultatet kommer sannolikt bli mycket bättre än om varje myndighet enbart hade gjort sitt arbete utan en mycket givande utredningssamverkan.”

Spelinspektionen: ”Det arbete som sker, och de aktiviteter som beskrivits under punkt 1 [mål 1], sker för att främja ett högt konsumentskydd och en sund och säker spelmarknad.

Tillsyn har bedrivits för att säkerställa att licenshavare arbetar såsom lagen föreskriver. Klargöranden på rättsområdet är särskilt betydelsefullt, då spellagstiftningen ännu är relativt ny, för såväl myndigheten som för de som ska följa reglerna på spelområdet.

Pågående regeringsuppdrag som syftar till att ge ökad kunskap om utvecklingen av spelande och spelproblem, och med möjlighet att föreslå åtgärder för att öka konsumentskyddet.

Inga pågående tillsynsinsatser gällande åldersgräns däremot är det en integrerad del av vårt arbete.

I periodisk rapportering från licenshavarna, följer Spelinspektionen upp licenshavarnas arbete med spelansvar och bl.a. utvecklingen av unga spelare som deltar i spel. Uppgifter från denna rapportering kan sedan tjäna som underlag för planering och utförande av tillsyn.”

Transportstyrelsen: ”Översyn och uppdatering av föreskrifterna för körkortsinnehav kopplat till substansbruk är viktigt för att de som arbetar med körkortsfrågor (polisen, sjukvården, Transportstyrelsen) ska kunna bedriva sitt arbete på regler som speglar dagens verklighet, som till exempel vilka begrepp som används, vilka biomarkörer som ska testas vid uppföljning och så vidare.”

Tullverket: ”Ja, enligt det breda uppdrag Tullverket har. Vi ska även redovisa hur vi generellt har stärkt det brottsförebyggande arbetet, men även hur vi arbetar underrättelsebaserat (inkluderat internationellt) och hur vår information möjliggör riskbaserade urval vid våra olika kontroller. Och givetvis hur vi arbetar med lagföring över de brott som begås.”

Kommentarer till delvis-svar

De myndigheter som har svarat delvis på frågan om de bedömer att myndighetens arbete under 2022 kommer att bidra till önskad utveckling inom ANDTS-området inom deras sektor och lämnat en kommentar har skrivit så här:

Jämställdhetsmyndigheten: ”Samverkan leder alltid till mer kunskap som i sin tur leder till utveckling, men det finns inget särskilt planerat inför detta år, mer än att fortsätta med de uppdrag vi har.”

Kriminalvården: ”Vi bedriver behandlingsprogram mot våld i nära relation, sexualbrott, substansberoende och i begränsad omfattning även spelmissbruk.”

”I MFoF:s arbete med sin handlingsplan för ett brottsförebyggande föräldraskapsstöd, som syftar till att minska rekryteringar av unga till kriminella gäng i synnerhet i olika former av utsatta områden, har vi sett vikten av narkotikaförebyggande insatser. Här kan det vara avgörande att involvera föräldrar tidigt för barnens bästa, men gäller även i senare tonåren!

MFoF vill fortsatt utveckla preventionsnätverk för att systematiskt arbeta med de som ingår i ett föräldraskap, så att ett riktat stöd i föräldraskapet kan erbjudas. En god relation till föräldrarna är en fortsatt viktig skyddsfaktor för barns hälsa och utveckling, men även att ge fortsatt information kring ANDTS samt skapa sociala nätverk för de som ingår i föräldraskap.

Det är också viktigt med ett stärkt stöd när föräldrarna har problematiskt bruk av alkohol eller andra droger eller har ett kriminellt beteende. I synnerhet kan föräldrarnas egna svårigheter med uppfostringsstrategier påverka barnen negativt och här behöver föräldraförmågan stärkas med riktat stöd.”

MUCF: ”Goda villkor för unga och civilsamhället utgör skyddsfaktorer relaterade till ANDTS-området.”

”**Polismyndighetens** grundläggande arbete är i övervägande repressivt inriktat om man bortser från olika utbildningsinsatser som görs i samverkan med Länsstyrelsen utifrån ansvarsfull alkoholserving, och med vissa kommuner gällande alkohol, tobak och narkotika med t.ex. tillsynsverksamhet både mot krogar och försäljningsställen för tobak etc.”

Trafikverket: ”En framgångsfaktor för trafiksäkerhetsarbetet i Sverige är ett effektivt samarbete mellan olika myndigheter, organisationer och företag. Gemensamt och var för sig, kan vi stötta varandra och utveckla olika lösningar och metoder för säkrare vägtrafik. Vi arbetar strukturerat och systematiskt mot samma mål; varje aktör planerar och genomför åtgärder i sin egen verksamhet. Nollvisionen är vårt mål – att ingen ska dö eller skadas allvarligt i trafiken. De insatser vi gör för att förbättra trafiksäkerheten är viktiga och ju fler vi är som arbetar för samma mål desto större effekt kan vi nå.”

Jämlikhet och jämställdhet

Av de inrapporterande myndigheterna har åtta svarat ja och åtta delvis på frågan om de har haft jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv i myndighetens ANDTS-arbete under 2022. Fyra har svarat nej på frågan och en myndighet har inte svarat.

Många myndigheter, till exempel Folkhälsomyndigheten, Tullverket och Spelinspektionen, har rapporterat att de redovisar statistik uppdelat på kön, flera myndigheter redovisar också uppdelat på åldersgrupper. Ett flertal lyfter att de har gjort informationsmaterial, manualer och behandlingsprogram mer lättillgängliga för personer som inte har svenska som modersmål genom att tillhandahålla dem på flera språk. Det gäller till exempel Kriminalvården, Rättsmedicinalverket, SiS och Trafikverket. Några myndigheter, såsom MUCF, Trafikverket och Konsumentverket, har skrivit att de alltid har ett jämställdhets- och/eller jämlikhetsperspektiv i sin verksamhet. Några lyfter att de arbetar med jämställdhetsintegrering. Nedan nämns utöver detta några specifika exempel som myndigheterna har rapporterat.

Brå har exemplifierat med att de har haft ett jämställdhetsperspektiv i sin kunskapspridning och i fördelningen av ekonomiskt stöd. Bland annat ska ansökan om medel belysa skillnader mellan män och kvinnor.

Ekobrottsmyndigheten har lyft arbetet mot illegal tillverkning av tobaksprodukter, främst vattenpipstobak, som ett exempel som de menar indirekt bidrar till jämlik

hälsa då användning av vattenpipstobaken kan antas vara större i befolkningsgrupper med utländsk bakgrund.

Folkhälsomyndigheten har gett flera exempel på hur de har arbetat med jämlikhet och jämställhet med bäring på ANDTS-området. Under året har myndigheten bland annat kommunicerat kunskap om kombinerat bruk av alkohol, narkotika, tobaks- och nikotinprodukter eller spel om pengar och kopplingar till annan ohälsa och utsatthet, där man sett att bland personer med kombinerat ANDTS-bruk finns en högre andel än i övriga befolkningen med psykiska besvär, ekonomiska svårigheter eller annan utsatthet såsom våld och brist på socialt stöd. Myndigheten har fortsatt uppföljning och analys av hur covid-19-pandemin har påverkat det lokala ANDTS-arbetet med hjälp av Länsrapportens undersökning. Resultaten visar att förmågan att göra omställningar i verksamheten är större när de sociodemografiska förutsättningarna är gynnsamma. Det riskerar att motverka målet om jämlikhet i hälsa på längre sikt. Inom området spel om pengar har myndigheten bland annat visat att kvinnor som är 45 år och äldre, män som är födda i Mellanöstern och hbtqi-personer brottas med dubbla utmaningar när spelproblem kombineras med minoritetsstress, migrationsstress och utanförskap samt psykiska och ekonomiska utmaningar. Folkhälsomyndigheten har också arbetat med att vidareutveckla uppföljningssystemet Indikatorlabbet, vilket gör att myndigheten kan bidra till en uppföljning som skildrar skillnader i användning och skador av ANDTS mellan olika grupper.

Även MFoF har lämnat ett flertal exempel på hur man inkluderat ett jämlikhets- och ett jämställdhetsperspektiv i verksamheten. Myndigheten har till exempel arbetat via de så kallade 100-procentiga arenorna mödra- och barnhälsovården, för att nå alla föräldrar och där de som behöver mest stöd får det. De har också involverat båda föräldrarna för att stärka jämställdheten. Man nämner Familjecentralerna som en viktig arena där öppen förskola kan erbjudas, något som kan sänka tröskeln för att nå fler föräldrar och bidra till tidig upptäckt. MFoF har skrivit att tidig upptäckt av föräldrars risk- och missbruk kan vara avgörande för att skydda barnet både från våld och utsatthet av alkohol- eller narkotikarelaterad problematik samt motivera föräldrarna till vidare stöd och behandling. Myndigheten hänvisar också till sitt svar under mål 3, om Tillsammans för en trygg start som ska bidra till att stärka förutsättningarna för en god och jämlik hälsa för barn i socioekonomiskt utsatta områden.

Skolverket har exemplifierat med att man på sin webbplats tillhandahållit stöd till målgrupperna för deras arbete kring ANDTS. Dit hör reflektionsfrågor om skillnader mellan könen gällande tillåtande attityd för narkotika och könsuppdelad statistik.

Socialstyrelsen har lyft att man utöver att presentera könsuppdelad statistik även har uppgifter om födelse- och dödsregister om tvångsvård enligt lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM-registret).

SiS har bland annat exemplifierat med att ha erbjudit utbildning i mänskliga rättigheter och ett rättighetsbaserat arbetssätt till ledningsgrupper på ungdoms- och

LVM-hem. Erfarenheterna från utbildningen ligger till grund för myndighetens fortsatta arbete. I myndighetens nya grundutbildning ingår också föreläsningar om mänskliga rättigheter och den statliga värdegrunden. Inriktningen för arbetet med jämställdhetsintegrering 2022–2025 inom SiS har enligt inrapporteringen fokus på tre prioriterade jämställdhetsproblem: flickors och kvinnors vårdbehov och trygghet, könsstereotypa normer som präglar delar av myndighetens verksamhet, samt minskat våld i nära relationer efter vistelsen.

Transportstyrelsen har rapporterat att deras arbete får ett indirekt jämlikhetsperspektiv då de tester som krävs vid uppföljning är kostsamma för den som vill ha tillbaka sitt körkort. Att få tillbaka sitt körkort kan därmed bli en fråga om ekonomisk status. Myndigheten skriver att man kommer att uppdatera reglerna, och att utgångspunkten är att de ska vara utformade med hänsyn till jämställdhet, rättssäkerhet och trafiksäkerhet. Transportstyrelsen har även lyft att man har en dialog med Folkhälsomyndigheten inom ramarna för samverkansarbetet inom SMADIT om att kostnader skiljer sig mellan regioner och att de ekonomiska förutsättningarna är olika beroende på var man bor. Detta menar man är en fråga som behöver lyftas för att kunna påverka jämlikheten mellan geografiska områden.

Barn och unga

Av de inrapporterande myndigheterna har nio svarat ja och åtta delvis på frågan om de har haft barn- och ungdomsperspektiv i sitt ANDTS-arbete under 2022. Tre har svarat nej och en har inte svarat. En av de som svarade delvis har även svarat vet inte.

Alltid ett barn- och ungdomsperspektiv

Av exemplen framgår att flera av myndigheterna genomgående har ett barn- och ungdomsperspektiv i sin verksamhet.

Konsumentverket har till exempel skrivit att speciallagstiftningen som reglerar alkohol, tobak, e-cigarettor och påfyllningsbehållare, tobaksfria nikotinprodukter och spel om pengar bland annat syftar till att skydda barn och unga från bruk och exponering för produkterna genom marknadsföring. Myndigheten har också skrivit att de genomgående har ett barn- och ungdomsperspektiv i alla insatser som omfattas av tillsynsansvaret inom ANDTS-området.

Kriminalvården har skrivit att barn- och ungdomsperspektivet ingår i myndighetens arbete med alla klienter, oavsett om det handlar om barn till klienter eller om klienterna själva är barn. Ett exempel är särskilt fokus på barn och unga när de häktas, då isolerbrytande åtgärder under häktetiden riktas till alla men prioriteras till unga. Ett annat är arbetet med unga klienter som döms till ungdomsövervakning. Påföljden innefattar bland annat förbud mot användning av alkohol, narkotika och vissa andra medel och hälsofarliga varor, och verkställigheten planeras och genomförs i nära samverkan med socialtjänst, föräldrar, polis med flera.

MFoF har skrivit att man i myndighetens arbete alltid försöker utgå från principen om barnets bästa, och att barnets rättigheter i enlighet med barnkonventionen är en grundläggande utgångspunkt som ska genomsyra allt föräldraskapsstöd. Myndigheten lyfter att föräldraskapet spelar en viktig roll för att skapa en ANDTS-fri uppväxt för barn och unga och att det är särskilt viktigt att fokusera på familjer med stora utmaningar och upptäcka föräldrars risk- och missbruk.

MUCF har skrivit att ungdomsperspektivet är en grundpelare i myndighetens arbete.

SiS har rapporterat att de alltid ska ha ett barn- och ungdomsperspektiv och att barns och ungdomars delaktighet är en förutsättning för vård och behandling. Ungdomar är delaktiga när en behandlingsplan upprättas, barnkonsekvensanalys görs alltid inför förändrade eller nya arbetssätt och på varje hem finns ungdomsråd/klientråd. Myndigheten lyfter att man under året har tagit fram en rutin för arbetet mot diskriminering, trakasserier och annan kränkande behandling inom myndighetens skola och ungdomsvård samt börjat utveckla en brukarundersökning som ska undersöka hur barn, ungdomar och klienter upplever bemötande, trygghet och delaktig i vården.

Socialstyrelsen har skrivit att arbete med barns och ungas delaktighet pågår på myndigheten generellt.

Byggt upp kunskap om barn och unga

Många myndigheter har rapporterat om den kunskap de har tagit fram om barn och ungdomar inom ANDTS-området. Några har rapporterat exempel på verksamhet för att öka andras eller den egna kunskapen om barn och ungdomar.

Brå har rapporterat att de löpande producerar skolundersökningen om brott. Den fokuserar på elever i årskurs 9 och deras utsatthet respektive delaktighet i brott, såsom till exempel narkotikabrott och alkoholbruk. Myndighetens kriminalstatistik och brottmålsprocesstatistik redovisas också uppdelad på gärningspersonens ålder.

Folkhälsomyndigheten har rapporterat flera exempel på kunskapsstöd om barn och unga inom ANDTS-området. Myndigheten har skrivit en rapport om erfarenheter, resultat och lärdomar från ANDT-utvecklingsprojekt på lokal nivå 2016–2020 som på olika sätt handlat om att skydda barn och unga från eget och andras bruk. Man har också presenterat kunskapsstöd om gemensamma risk- och skyddsfaktorer, såsom beteendeproblem, låg socioekonomisk position, låga skolprestationer, otrygga uppväxtvillkor och våld i hemmet, kopplat till användning och skador av ANTS bland barn och unga. Vidare har myndigheten skrivit en rapport om spel om pengar i förhållande till livsvillkor och hälsa utifrån en enkätundersökning bland unga 16-19 år och föräldrar (USUF 2021). Resultaten visade bland annat att spel om pengar och spelproblem finns i ungas vardag, och att unga mår sämre när det finns spelproblem i familjen. Folkhälsomyndigheten har också rapporterat att ungefär 400 000 barn är folkbokförda i hushåll där en vuxen hade en riskkonsumtion av alkohol år 2020, vilket kan innebära förhöjd risk för att barnen

påverkas negativt. Man har utvecklat uppföljningen inom tobaks- och nikotinområdet med fokus på nya nikotinprodukter så att myndighetens återkommande undersökningar, Hälsa på lika villkor och Skolbarns hälsovanor, nu fångar användningen av nikotinsnus både i befolkningen och bland unga. Folkhälsomyndigheten har dessutom genomfört en intervjustudie för att få fördjupad kunskap om ungdomars erfarenheter och tankar om snus, framför allt nikotinsnus. Undersökningen visade bland annat att många ungdomar ser nikotinsnus som fräschare, trendigare och bättre för hälsan än tobakssnus. Folkhälsomyndigheten har också uppdaterat 15 indikatorer som enbart gäller barn och unga i ANDTS-uppföljningssystemet Indikatorlabbet.

Spelinspektionen har rapporterat att man har tagit del av forskning som bedrivs kring utvecklingen av ungas spelande.

Verksamhet som direkt rör barn och unga

Några myndigheter har lyft exempel från verksamheten som direkt rör barn och unga.

Ivo har rapporterat att de i tillsynen av boenden för barn och unga arbetat för att säkerställa att barn och unga får en trygg vård av god kvalitet. Vid en inspektion ska inspektörerna erbjuda samtal med de barn och unga som samtycker till det. Inför en inspektion får de barn och unga som bor i boendet besvara en enkät med frågor om deras boende. Dessa underlag i form av samtal och enkätsvar ligger tillsammans med andra delar till grund för myndighetens riskbedömning av verksamheten.

Kustbevakningen har lyft en pågående utredning om ändringar i Socialtjänstlagen, där förslaget är att myndigheten flyttas till att vara en ”ska-myndighet” när det gäller att anmäla att barn kan fara illa.

Rättsmedicinalverket har rapporterat att de utför blod- och urinprovsanalyser på begäran av polisen. För personer under 18 år genomförs verifikation av alla positiva narkotikascreeningar. I myndighetens avtal med polisen finns specificerat att ärenden gällande personer under 18 år ska ges förtur.

Skolverket har exemplifierat med att man i stödmaterialet till målgrupperna gett förslag på aktiviteter med undersökande frågor som ”Vad säger eleverna själva, kommer de till tals om vilket stöd de önskar och på vilket sätt?”.

Socialstyrelsen har rapporterat att flera delar av verksamheten rör de mål som handlar om att skydda barn och unga.

Spelinspektionen har lyft flera exempel, som att myndigheten har träffat och diskuterat frågor på spelområdet med ANDTS-ambassadörer från skolan. Då har myndigheten bland annat informerat om risker med spel och vad licenshavare ska göra för att förebygga och motverka överdrivet spelande. Spelinspektionen har också rapporterat flera exempel i vägledningsarbetet, såsom att man har klargjort att spel i ung ålder ökar risken för att utveckla ett överdrivet spelande, och att unga

spelare i åldern 18-24 år är en grupp som är extra skyddsvärd och att ung ålder är en indikator för licenshavare att ta hänsyn till.

Trafikverket har exemplifierat med arbetet att ta fram material inom området alkohol och narkotika riktat till skolungdomar i högstadiet och gymnasiet.

Tullverket har rapporterat att de ofta informerar om ANDTS-relaterade frågor i sociala medier. Där har de särskilt lyft fram vad som gäller vid speciella tillfällen som större helger, där det finns en ökad risk för att barn och ungdomar vill komma åt till exempel alkohol.

Arbete som kan påverka barn och unga

Flera myndigheter har lyft hur deras arbete inom ett specifikt område kan leda till positiv utveckling för barn och/eller unga.

Brå har exemplifierat med att många av de projekt som myndigheten har stöttat eller beskrivit i sin kunskapsspridning avsett försäljning av narkotika där antingen försäljning kan påverka barn och unga eller där unga är köpare.

Ekobrottsmyndigheten har lyft arbetet mot lustgas som indirekt bidrar till att minska tillgången till lustgas, och att lustgas i stor utsträckning används av ungdomar.

Folkhälsomyndigheten rapporterar till exempel att man har haft fokus på ålderskontroll och bland annat tagit fram en ny vägledning för ålderskontroll vid försäljning via internet, automater samt obemannade butiker av tobaksvaror, e-cigarettor och påfyllningsbehållare samt tobaksfria nikotinprodukter. Myndigheten har också uppdaterat vägledningsmaterial och informationsmaterial till näringsidkare för kontrollköp av tobaksvaror och e-cigarettor och påfyllningsbehållare, då man kontrollerar att den som säljer och lämnar ut varan eller produkten uppfyller kraven i lagstiftningen gällande ålderskontroll.

Skatteverket har lyft att de i sitt arbete riktat åtgärder mot personer som bedriver omfattande försäljning av droger på internet. Deras förhoppning är att åtgärderna ska försvåra för barn och ungdomar att få tillgång till narkotika och narkotikaklassade läkemedel.

Socialstyrelsen har rapporterat att man har reviderat manualen för Addiction Severity Index (ASI, en bedömningsmetod i intervjuform avsedd för missbruks- och beroendevården) och då förtydligat barnrättsperspektivet.

Tullverket har exemplifierat med ett pilotprojekt som man har startat på Gotland tillsammans med Länsstyrelsen, polisen, skola och socialtjänst, där syftet bland annat är att försöka identifiera hur man gemensamt kan nå fram med brottsförebyggande åtgärder till vuxna i barnens och ungdomarnas omgivning.

Samverkan

16 myndigheter har svarat att de har samverkat med andra aktörer inom ANDTS-arbetet under 2022. 2 har svarat delvis, 2 nej och 1 myndighet har inte lämnat något svar.

Myndigheterna har i exemplen uppgett både nationellt och internationellt samarbete, och samverkan med både regional och lokal nivå. De har ofta samarbetat med andra myndigheter, såväl inom som utom myndighetsgruppen för ANDTS-området, och med ideella organisationer, forskare och kommuner. I många fall har det rört sig om strukturerad samverkan genom etablerade grupper eller nätverk, medan det i andra fall har handlat om enstaka möten eller kortare samarbeten.

Nationell samordning

På frågan om deltagandet i myndighetsgruppen för ANDTS-området lett till samverkan, samarbeten eller kontakter som man inte hade tidigare har sex myndigheter svarat ja, fyra delvis, tio nej (varav en även svarat vet inte) och två vet inte. Ett flertal har lämnat kommentarer i fritext som Folkhälsomyndigheten kommer beakta i det fortsatta arbetet i myndighetsgruppen.

Identifierade behov av prioriteringar inom ANDTS-området

Av de inrapporterande myndigheterna lyfte nio behov av prioriteringar som de identifierat. Folkhälsomyndigheten kommer att beakta dessa behov av insatser i det fortsatta arbetet inom myndighetsgruppen för ANDTS-området.

Länsstyrelsernas verksamhet

En sammanfattning av svaren i Länsrapportens undersökning visar att under 2022 avsattes totalt motsvarande 23 årsarbetskrafter för länsstyrelsernas ANDTS-samordningsfunktion. De flesta länsstyrelser har omkring en årsarbetskraft för denna funktion. Storstadslänen Västra Götaland, Stockholm och Skåne har mellan 1,5 och 2 årsarbetskrafter.

Det fanns under 2022 i samtliga län nätverk för kommunala ANDTS-samordnare eller motsvarande som länsstyrelsen organiserade. Av landets 290 kommuner deltog 283. Förutom de nätverksträffar som länsstyrelserna genomförde för kommunala ANDTS-samordnare uppgav samtliga länsstyrelser att de under 2022 anordnade sammankomster för kunskapsstöd för kommunala samordnare och andra aktörer som exempelvis kommunala brottsförebyggare och folkhälsoplanerare, socialtjänst, elevhälsa, regionen, Polismyndigheten och idéburna organisationer. Innehållet vid dessa sammankomster har varit exempelvis den nationella ANDTS-politiken, presentation av forskning på området, föräldrastöd, brottsförebyggande arbete, spel om pengar, metoder i förebyggande arbete och nikotinprodukter. 13 länsstyrelser uppgav att det fanns en regional samverkan mellan ANDTS-arbetet och det brottsförebyggande arbetet. I denna samverkan ingick, utöver

länsstyrelserna själva, i samtliga fall Polismyndigheten och i majoriteten av fallen också regionen och kommunerna. De flesta länsstyrelser har sedan 2011 haft en aktiv samverkan mellan förebyggande arbete och tillsyn. 19 länsstyrelser uppgav att de bedrev arbete i länet där hälsofrämjande och förebyggande ANDTS-arbete och tillsynsverksamhet samverkade under 2022. I flera län avser samverkan Ansvarsfull alkoholservice och arbetet med att förebygga narkotika i krogmiljö, men samverkan finns också kring tobaksrelaterade frågor som till exempel rökfria miljöer. Samtliga länsstyrelser har haft ett jämlikhetsperspektiv i sitt hälsofrämjande och förebyggande ANDTS-arbete under 2022. De vanligaste jämlikhetsaspekterna man beaktat var kön, ålder, utbildning, inkomst, boendeort, sysselsättning och etniskt tillhörighet.

Diskussion

ANDTS-arbetet i Sverige görs inom en bredd av områden, från hälsofrämjande och förebyggande arbete, brottsförebyggande och brottsbekämpande verksamhet, till vård och omsorg kopplat till ohälsa och andra problem av ANDTS. Arbetet bedrivs på alla nivåer: nationellt, regionalt och lokalt, och av en mängd skilda aktörer.

I den här rapporten fokuserar vi på det ANDTS-arbete som nationella myndigheter ansvarar för. De har fått redovisa sin verksamhet under 2022 genom en enkät som utgår från den nationella strategi som ska vägleda arbetet under perioden 2022–2025. Länsstyrelserna rapporterade istället sitt arbete under 2022 genom Länsrapportens undersökning som inte uttryckligen följer strategins struktur.

Verksamhet inom alla insatsområden

Den grupp av myndigheter som har rapporterat sin verksamhet för 2022 och som ingår i myndighetsgruppen för ANDTS-området består av många fler myndigheter än den grupp som fanns under föregående ANDT-strategi (2016–2020). Det är en på många sätt heterogen grupp då myndigheterna arbetar med vitt skilda typer av verksamhet och med olika grad av koppling till ANDTS-politiken. Några myndigheter har tydliga ansvarsområden inom området, andra har några få verksamheter som rör ANDTS, medan ytterligare andra kan ha svårt att definiera sin roll i ANDTS-sammanhang.

Som framgår av bilaga 2 har utpekade myndigheter bedrivit omfattande arbete inom ANDTS-området. Det går också att se den bredd i arbetet som motsvarar deras skillnader. Vi kan konstatera att myndigheterna sammantaget har bedrivit verksamhet inom alla de områden som ANDTS-strategin uppmanar till. Däremot har inte alla myndigheter rapporterat verksamhet inom samtliga de insatsområden där de står omnämnda som central aktör. Det kan finnas många orsaker till detta. En tänkbar orsak är att flera insatsområden överlappar och vi har i datainsamlingen uppmanat myndigheterna att rapportera verksamhet där den stämmer bäst ihop med insatsområdet, även om den kan anses passa med flera. Därför har inte alla verksamheter synliggjorts inom alla insatsområden. En annan orsak kan vara att ANDTS-strategin sträcker sig över perioden 2022–2025, och denna rapportering rör enbart 2022. Verksamheter kan komma att bedrivas senare under perioden. För myndigheter som bedriver omfattande ANDTS-arbete kan det även handla om att enstaka verksamheter har missats i inrapporteringen. Men en förklaring kan också vara att myndigheterna inte har sett sin roll i vissa av de insatsområden där de står omnämnda som centrala aktörer eller inte har prioriterat den verksamheten. Den här undersökningen ger inga svar på hur mycket myndigheterna planerar sin verksamhet utifrån ANDTS-strategin.

Myndigheterna verkar överlag ha en positiv bild av sin ANDTS-verksamhet eftersom en majoritet bedömde att det arbete som de har bedrivit under 2022 kommer att bidra till önskad utveckling inom ANDTS-området. Ingen av myndigheterna har heller svarat nej på frågan. Variationerna kan komma av

skillnaderna i hur mycket man ser att verksamheten tydligt och direkt kan påverka utvecklingen inom ANDTS.

Perspektiven kan stärkas ytterligare

Enligt ANDTS-strategin bör både jämlikhets- och jämställdhetsperspektivet systematiskt beaktas i ANDTS-arbetet och skyddet av barn och unga genomgå arbetet på alla nivåer. Vi kan inte säga att detta tydligt speglas i de rapporterade myndigheternas svar. Majoriteten av dem har visserligen svarat att de minst delvis har haft jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv i sitt ANDTS-arbete under 2022, men fyra myndigheter har svarat nej på frågan. För barn- och ungdomsperspektivet ser det ungefär likadant ut för de rapporterade myndigheterna.

Svaren tyder på att arbetet för att minska skillnader i ANDTS-relaterad ohälsa och problematik mellan olika grupper och för att skydda barn och ungdomar inte är i linje med vad som anges i ANDTS-strategin utan borde stärkas ytterligare. Detta kan jämföras med vad vi tidigare har rapporterat om dessa perspektiv i nationella myndigheters ANDTS-arbete. I uppföljningen av ANDTS-strategin 2016–2020 bedömde vi att arbetet inte i tillräcklig utsträckning hade präglats av ett jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv eller ett barn- och ungdomsperspektiv (2). (Observera att dessa resultat avsåg färre myndigheter än de som ingår i denna rapport.) Som vi påpekat ovan är det fortfarande tidigt i denna ANDTS-strategiperiod, men dessa inriktningar betonades alltså även i föregående strategi.

Dock framstår länsstyrelserna som ett undantag då samtliga har svarat att de har haft ett jämlikhetsperspektiv i sitt hälsofrämjande och förebyggande ANDTS-arbete. Länsrapportens undersökning innehåller ingen fråga om barn- och ungdomsperspektiv, men utifrån andra frågor framkommer att även detta perspektiv finns närvarande i länsstyrelsernas stödjande arbete gentemot kommunerna.

Det är också svårt att uttala sig om rapporterade myndigheter som en enhetlig grupp eftersom de bedriver så olika typer av arbete. Inom vissa verksamheter kan det vara svårare att ha ett jämlikhetsperspektiv eller arbeta för barn och ungas bästa, medan det inom andra kan vara helt givet att beakta dessa perspektiv då hela verksamheten kretsar kring dem. Utifrån det myndigheterna faktiskt har genomfört ser vi satsningar på en inkluderande verksamhet samt kunskapsunderlag och statistik som tar hänsyn till skillnader mellan grupper utifrån socio-demografisk situation. Vi ser också att flera myndigheter genomgående arbetat med ett barn- och ungdomsperspektiv, tagit fram eller spridit kunskap om gruppen eller bedrivit verksamhet som antingen direkt eller indirekt rör barn och unga.

Utbredd samverkan

I ANDTS-strategin framhålls vikten av samarbete mellan myndigheter och andra aktörer för att arbetet ska bli framgångsrikt. Samverkan verkar också vara något genomgående i de flesta myndigheternas ANDTS-arbete. Majoriteten har

rapporterat att de har samverkat inom ANDTS-arbetet under 2022 och av exemplen framgår att samverkan har bedrivits på alla nivåer, med en mängd aktörer och inom olika områden. Även i länsstyrelsernas svar ser vi många exempel på samverkan.

Avslutande kommentar

Folkhälsomyndigheten konstaterar att de nationella myndigheterna som av regeringen pekats ut som särskilt viktiga för genomförandet av ANDTS-politiken har bedrivit omfattande ANDTS-relaterad verksamhet under 2022. Gruppen har sammantaget bedrivit verksamhet inom alla insatsområden i ANDTS-strategin där någon av myndigheterna nämns som central aktör. De flesta, men inte alla, har arbetat inom de insatsområden där just den egna myndigheten nämns. Det är naturligtvis viktigt att varje myndighet ser sin roll i ANDTS-arbetet, men resultaten behöver inte tyda på att de inte gör det. Myndigheterna själva gör till exempel överlag en positiv bedömning av sin verksamhet i förhållande till utvecklingen inom ANDTS-området.

Det finns betydande skillnader i hälsa mellan olika grupper i befolkningen och arbetet behöver stärkas ytterligare om vi ska nå det övergripande målet för folkhälsopolitiken, att skapa samhällsliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. Även i ANDTS-strategin betonas vikten av ett jämlikhets- och jämställdhetsperspektiv. Alla rapporterade myndigheter har dock inte fullt ut haft ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv i sin ANDTS-verksamhet. Svaren tyder på att arbetet för att minska ojämlikheter i ANDTS-relaterad ohälsa och problematik inte helt är i linje med vad som anges i ANDTS-strategin. Detta gäller dock inte länsstyrelserna, där samtliga rapporterat ett jämlikhetsperspektiv i sitt arbete. Vi gör en liknande bedömning vad gäller att arbeta för barn och unga inom ANDTS-området, eftersom inte tillräckligt många myndigheter har svarat att de helt eller delvis har haft detta perspektiv i sin verksamhet. Samtidigt kan vi konstatera att myndigheterna som helhet har arbetat för att främja jämlik hälsa och för att skydda barn och unga genom att inkludera grupper med förhöjd risk samt barn och unga i information och verksamhet, synliggöra dem i statistik och kunskapsunderlag, och direkt rikta verksamheter mot dem.

Folkhälsomyndigheten bedömer vidare att de nationella myndigheterna, i linje med ANDTS-strategins intentioner, har samverkat mycket både med andra myndigheter och med aktörer på olika nivåer och inom skilda områden.

Det är viktigt att komma ihåg att arbetet i Sverige för att minska ohälsa, skador och död kopplat till ANDTS inte bara vilar på en grupp nationella myndigheter. Det bedrivs också av en mängd andra aktörer som inte syns i denna rapport, såsom regioner, kommuner och ideella organisationer. För en god bild av den kommunala ANDTS-verksamheten kan man till exempel besöka Folkhälsomyndighetens statistikverktyg Indikatorlabbet. Men de nationella myndigheternas verksamhet är central och även betydelsefull för övriga aktörer. Resultaten i denna rapport kommer att vägleda Folkhälsomyndighetens fortsatta uppföljning av ANDTS-arbetet, samverkan inom myndighetsgruppen ANDTS, samt initiativ som bedöms prioriterade för att nå ANDTS-politikens mål.

Referenser

1. Länsstyrelserna. Redovisning av länsstyrelsernas regeringsuppdrag omförstärkt alkohol- och tobakstillsyn. Örebro: Länsstyrelsen i Örebro län; 2023.
2. Folkhälsomyndigheten. Utvecklingen i förhållande till ANDT-strategins mål 2020 [Internet]. Solna: Folkhälsomyndigheten. 2020. [citerad 13 mars 2023]. Hämtad från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/cc5875b9816d4751a43b2db54b04a7b1/utvecklingen-forhallande-andt-strategins-mal.pdf>

Rapporten utgör en delredovisning till regeringen av Folkhälsomyndighetens uppdrag att stödja genomförandet av politiken avseende alkohol, narkotika, dopning, tobaks- och nikotinprodukter samt spel om pengar 2021–2025 (S2021/03343 (delvis)). Rapporten ska ge en bild av nationella myndigheters arbete inom området under 2022.

Målgrupp för rapporten är regeringen men den kan även användas av myndigheterna inom den nationella samordningen på ANDTS-området och vara av intresse för andra aktörer på nationell, regional och lokal nivå.

Rapporten ingår som en del i en samlad återredovisning med betoning på verksamhetsåret 2022. I redovisningen ingår även rapporten Utvecklingen i förhållande till ANDTS-politiken 2022.

Folkhälsomyndigheten är en nationell kunskapsmyndighet som arbetar för en bättre folkhälsa. Det gör myndigheten genom att utveckla och stödja samhällets arbete med att främja hälsa, förebygga ohälsa och skydda mot hälsohot. Vår vision är en folkhälsa som stärker samhällets utveckling

Folkhälsomyndigheten

Solna Nobels väg 18, 171 82 Solna. Östersund Campusvägen 20. Box 505, 831 26 Östersund.

www.folkhalsomyndigheten.se